

HELVIG VALENTIN: VLOGA MANJŠIN V PROSTORU ALPE-JADRAN

(MANJŠINE IN ČEZMEJNO SODELOVANJE V PROSTORU ALPE JADRAN. DELOVNA SKUPNOST ALP-JADRAN. TRENTO 2004, 456 STRANI)

IZŠLO V HRVAŠKEM, ITALIJANSKEM, MADŽARSKEM, NEMŠKEM IN SLOVENSKEM JEZIKU.

Ob koncu habsburške monarhije leta 1918 so na prostoru Avstro-Ogrske nastale nove države, katerih meje so bile le deloma oblikovane po načelu narodne pripadnosti. Posledično je to pomenilo, da so v obmejnih območjih ostale etnične in jezikovne manjšine. Narodnostni problem obdonavske monarhije v prostoru Alpe-Jadran živi dalje kot manjšinsko vprašanje. Zaradi tega imajo manjšinska vprašanja za Delovno skupnost Alpe-Jadran, ki je bila leta 1978 ustanovljena v Benetkah, zelo velik pomen. V tej skupnosti je trenutno 17 dežel, regij, republik, županij in kantonov iz petih držav.

Leta 1984 je bila v okviru Delovne skupnosti Alpe-Jadran ustanovljena delovna skupina za manjšine, v katero so posamezne članice imenovalе strokovne sodelavce. Prvi oprijemljiv rezultat je bila objava študije "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran". Študija, ki je izšla leta 1990 v Celovcu, na 384 straneh prinaša pregled pravnega, političnega, kulturnega in gospodarskega položaja manjšin v prostoru Alpe-Jadran. Sedem članic delovne skupnosti – Gradiščanska, Furlanija Julijska Krajina, Hrvaška, Slovenija, Koroška – je predstavilo 27 posameznih narodnih manjšin na svojem ozemlju. Oblikovanje tematskih področij je temeljilo na vprašalniku Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih iz leta 1983. Študija, ki je bila pripravljena v štirih jezikovnih variantah – nemški, italijanski, hrvaški in slovenski, je pionirsko delo na področju obravnavanja manjšin v prostoru Alpe-Jadran.

Poročila drugih članic delovne skupnosti naj bi bila objavljena v naslednji publikaciji. Konec 80. let so bile v delovno skupnost sprejete nove članice: pet madžarskih županij in en švicarski kanton. Leta 1991 sta Slovenija in Hrvaška postali samostojnosti državi. Tudi na Madžarskem je prišlo do radikalnih sprememb političnega sistema. Iz tega izhajajoče spremembe tudi na področju položaja manjšin, so povzročile podaljšanje dela pri izvedbi manjšinske študije. Delovna skupina za manjšine se je zato odločila, da ne bo nadaljevala stare študije, temveč bo pripravila novo z naslovom "Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran". Publikacija s tem naslovom je izšla septembra 2004 v Trentu, najprej v hrvaškem in nemškem jeziku. Verzije v slovenskem, italijanskem in madžarskem jeziku so so izšle v začetku leta 2005.

Predsednik Delovne skupnosti Alpe-Jadran Bodóg Zoltán je v predgovoru izrazil upanje, da bo delo naletelo na pozitiven odmev v javnosti in pripomoglo k odpravi nezaupanja in predsodkov. Leta 1998 so v Trentu predsedniki vlad članic v svečano sprejeti deklaraciji o vprašanih etničnih in jezikovnih manjšin med drugim načelno poudarili: "Obvezujemo se, da se bomo trudili za to, da bo manjšinam zagotovljeno primerno sodelovanje v aktivnem in javnem življenju naših dežel. Ta obveza je za nas najboljše zagotovilo, da bodo naše dežele ostale to, kar so vedno bile: skupen dom za različne jezike in kulture." S tem je bil vzpostavljen političen okvir za znanstveno obdelavo manjšinske problematike v prostoru Alpe-Jadran.

Avtorji so v 480 straneh dolgi študiji opravili analizo položaja manjšin in medsebojnega ter čezmejnega sodelovanja v pomembnem delu nove Evrope. Študija naj bi rabila tudi kot impulz za tovrstna razmišljanja v drugih delih Evrope. Na podlagi različnih izhodišč v regijah, ki so pri študiji sodelovale, so se odločili za zelo celovit pristop. Po eni strani naj bi bile posamezne države pri pripravi študije samostojne, po drugi pa naj ne bi pozabljale na postavljene cilje. Temeljno izhodišče študije je nastalo med intenzivnimi razpravami delovne skupine za manjšine v okviru Delovne skupnosti Alpe-Jadran, ki jo je v zadnjih letih vodila Avtonomna pokrajina Trentinsko Gornje Poadižje. Na tej podlagi je bila imenovana ekspertna skupina, ki so jo sestavljali strokovnjaki iz posameznih držav članic, in ki je pripravila osnutek projekta ter prevzela sprotna opravila.

Izčrpno so obravnavali vprašanje, kaj razumejo pod izrazom manjšina. Glede na to, da ne poznamo neke skupne definicije, so bile na podlagi znanstvenih primerov določene posamezne splošno sprejemljive značilnosti. Pri tem je šlo predvsem za vprašanja državljanstva, za etnične, religiozne in jezikovne posebnosti, za skupinsko zavest, za čas bivanja na določenem teritoriju in za velikost v odnosu do večinskega prebivalstva. Te značilnosti so imele seveda le orientacijsko vlogo. Izbor obravnavanih manjšin je bil prepuščen posameznim sodelujočim državam. Prizadevali so si, da bi bil izbor čim bolj popoln.

Delovna skupina je soglašala, da ne bo obravnavala skupin, kot so delovni migranti, begunci itd., saj bi to obseg študije preveč razširilo.

Ker se je izkazalo, da ne bo mogoče podrobno predstaviti vseh manjšin, so se odločili za dvostopenjsko obdelavo. V dvanajstih regionalnih študijah je bil podan čim bolj temeljit pregled tam živečih narodnih manjšin. V okviru posameznih študij so bile izbrane manjšine, ki so bile podrobno raziskane. V drugem delu je bil tematiziran odnos manjšine do večine in vloga manjšin v čezmejnem sodelovanju. Na koncu vsake regionalne študije je obsežna bibliografija kot tudi kartografski material. Izdajatelji študije so izhajali iz tega, da so pridobljene ugotovitve nepogrešljivo izhodišče za zaščito manjšin in daljnosežno preprečevanje

konfliktov. Publikacija je neke vrste izhodišče za prihodnje aktivnosti Delovne skupnosti Alpe-Jadran na področju manjšinske problematike.

Pri nastajanju študije so sodelovale naslednje članice Delovne skupnosti (po abecednem vrstnem redu): Baranja, Furlanija Julijska Krajina, Gradiščanska, Győr-Moson-Sopron, Hrvaška, Koroška, Slovenija, Somogy, Tridentinsko Gornje Poadižje, Veneto, Zala in Železna županija. Če upoštevamo vsako posamezno narodno manjšino, jih je v dvanajstih deželah 50, pri čemer posamezne manjšine živijo v več državah, skupaj pa je na območju Alpe-Jadran 18 manjšin. Najbolj razširjene so nemške manjšine, kot tudi Romi, ki kot manjšina živijo v devetih državah, sledijo pa jim Hrvati, ki živijo v sedmih, Slovenci v štirih, Madžari v treh in Italijani, Furlani, Srbi in Ladinci, ki živijo v dveh državah..

Druge manjšine: Čehi, Slovaki, Rutenci, Ukrajinci, Makedonci, Črnogorci, Muslimani, Judje in venetske jezikovne skupine se pojavijo samo enkrat. V zahodno-madžarskih županijah so skoraj povsod zastopani Nemci, Hrvati in Romi; največ manjšin, dvanajst, živi na Hrvaškem, najmanj, samo ena, na Koroškem: največ t. i. jezikovnih otokov je v Furlaniji Julijski Krajini, Venetu in Tridentinskem Gornjem Poadižju.

Pregled manjšin v dvanajstih raziskanih deželah kaže sledečo sliko: Baranja (Nemci, Hrvati), Gradiščanska (Hrvati, Madžari, Romi), Furlanija Julijska Krajina (Furlani, Slovenci, nemške jezikovne skupine, romske skupine), Győr-Moson-Sopron (Romi, Nemci, Hrvati), Koroška (Slovenci), Hrvaška (Čehi, Madžari, Slovaki, Rutenci, Italijani, Ukrajinci, Romi, Makedonci, Slovaki, Slovenci, Črnogorci, Muslimani, Srbi), Somogy (Hrvati, Nemci, Romi), Tridentinsko Zgornje Poadižje (nemške, ladinske in italijanske jezikovne skupine na Južnem Tirolskem; Ladinci, Mokeni in Cimbri v Trentu), Železna županija (Hrvati, Slovenci, Nemci), Veneto (Ladinci, Cimbri, dve skupini, nemški jezikovni otok Sappada, Furlani v bližini Portoguala in Zala (Hrvati, Romi, Nemci – še neraziskani).

Študijo o manjšinah je znanstveno vodil Stefan Böckler (Trento), v njej je sodelovalo skupno 41 znanstvenikov iz sodelujočih dežel. K temu moramo prišteti še vrsto strokovnjakov, ki so se ukvarjali s koordinacijo in z redakcijo. Del znanstvenikov se je že leta 1993 srečal na Bledu na strokovni konferenci, ki jo je pripravila Delovna skupnost Alpe-Jadran na temo "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran". Rezultati konference so bili leta 1994 objavljeni v Ljubljani v istoimenski publikaciji. Izkazalo se je, da je v odnosu do manjšin v alpsko-jadranskem prostoru veliko skupnih značilnosti, čeprav so hkrati njihova izhodišča zelo različna.

O vlogi manjšin v čezmejnem sodelovanju lahko ugotovimo, da imajo na madžarskem območju manjšine zelo majhen pomen. To je rezultat obrobne gospodarske lege območja in politične, socialne in kulturne šibkosti manjšin. V alpskem in severnojadranskem delu pa nasprotno ugotavljamo, da so manjšine v

zadnjih desetletjih vedno bolj vključene v čezmejno sodelovanje, predvsem na gospodarskem in kulturnem področju. Etnično in jezikovno mešana obmejna območja lahko rabijo kot prostori družbene prepletenosti in izmenjave in tako dajejo pomembne impulze za medetnično in čezmejno sobivanje.

Stopnja odnosov med sosednjimi državami je nenazadnje odvisna tudi od aktualnega položaja narodnih manjšin, predvsem takrat, kadar je v neki državi manjšina, za katero je sosednja država "država matičnega naroda". Če je položaj manjšine zadovoljiv, se pozitivno razvijajo tudi politični, gospodarski in kulturni stiki med sosednjima državama. Zaradi tega so ukrepi manjšine v lastni državi nenazadnje v interesu izboljšanja odnosov s sosednjo državo. Prizadevanje za dobre odnose s sosedi tako vpliva pozitivno na položaj manjšin v lastni državi. Tukaj se torej kaže medsebojni vpliv med medregionalnim sodelovanjem in lastnim položajem manjšin.

Vendar so manjšine v okviru sosedske politike zgolj v vlogi mostu v pasivni vlogi. Zaradi tega si je treba prizadevati, da manjšine v teh odnosih postanejo enakopraven dejavnik. Pri tem je zaželeno, da se odprta vprašanja, ki se tičejo manjšin, skrbno in sporazumno rešujejo in da se ustvarja vzdušje, v katerem manjšina in večina živita v prijateljstvu. Kadar je vzpostavljeno miroljubno sobivanje v lastni državi, je to najboljši pogoj za dobro sosedstvo. Kajti mir s sosedi se začneja v lastni hiši.

O nadaljnjem proučevanju manjšinskih vprašanj v Delovni skupnosti Alpe-Jadran bi bilo treba premisliti in pričujočo publikacijo nadaljevati. Tako bi lahko posamezne regionalne študije povezali z opisom na horizontalni ravni. Nadalje bi lahko poskušali izdelati modele reševanja manjšinskih problemov in tako zmanjšati manjšinske konflikte v regiji oziroma jih preprečiti. Na skupnih prireditvah bi lahko predstavili spoznanja in tako bi strokovnjaki in pripadniki manjšin dobili možnost, da jih podrobneje spoznajo.

Temu bi lahko sledilo izobraževanje svetovalcev in njihovih delovnih skupin. Lahko bi razmišljali o oblikovanju t. i. usposobljenega tima, sestavljenega iz predstavnikov manjšin, članov delovne skupine manjšine in ekspertov članic delovne skupnosti. Pri tem bi morali sodelovati predvsem avtorji pričujoče študije. Taka skupina bi se lahko aktivirala v konfliktnih situacijah, tako pri posredovanju kot umirjanju. V vsakem primeru lahko na podlagi tega sklepamo, da bo obravnavanje manjšinskih vprašanj tudi v prihodnje eno od težišč delovanja Delovne skupnosti Alpe-Jadran.